

Тодор Балкански (България, София)

**ЕДИН ДЪЛГОЧАКВАН ТРУД
ЗА БЪЛГАРСКАТА ЗООНОМИЯ И ЗООНИМИЯ**

Появи се под надслов „Древнобългарски имена на птиците”, С., 2010, изд. „ЕТО”, 220 с. Авторът е известен – едва ли бих преувеличил: най-известният български орнитолог, проф. Димитър Нанкинов (вж. и в кн. Л. Михайлов, *Научната слава на България*, ВТ., 2009, 240 с.). Още в самото начало трябва да кажа: интересът на проф. Д. Нанкинов към имената на птиците е отколешен. Роден е в с. Триводици, Пловдивско, в богато на български традиции и диви птици райско кътче, разположено между Бесепарските ридове и река Марица. Вероятно това е била една от причините веднага след военната служба да кандидатства биология в Пловдивския университет, а от трети курс да продължи образованието си в Санкт-Петербургския университет, който завършва с пълно отличие през 1967 г. Защитава дисертации за „доктор”(1971 г.) и за „доктор на биологичните науки”(1994 г.), а от 1996 г. е професор по екология и опазване на екосистемите. От януари 1972 г. работи в Института по зоология на БАН, от 1975 г. ръководи Българската орнитологическа централа. Публикувал е над 460 научни труда в 25 страни в света и около 300 научнопопулярни и публицистични статии. Автор или съавтор е на 18 монографии, сред които: *Фауна на България – птици*, *Птиците на град София*, *Червена книга на България*, *Застрашените животни в България*, *Миграции на птиците в Източна Европа и Северна Азия*, *Чуждите видове птици в Европа*, *Изследвания върху фауната на България* и други, а също *Зоологичен речник*, *Определител на гръбначните животни* и *Нормативи за регулиране числеността и опазване на птиците в населените места и крайселищните територии*. Участвал е с доклади

в 122 научни конференции и конгреси, от които 83 – международни. Публикувал е в 60 чуждестранни научни списания. Трудовете му са отразени в най-авторитетните международни списания и монографии и се ползват при фундаментални и приложни изследвания от учените от 30 страни, където са цитирани над 1200 пъти. За заслуги в развитието на орнитологическата наука и за съществени приноси в проучване миграциите на птиците в Евразия, през 2006 г. е избран за академик – чуждестранен член на Руската академия на естествените науки.

В книгата „Древнобългарски имена на птиците” именитият учен по същество е представил енциклопедичен речник на всички зооними за видовете птици в нашата земя, сега и в миналото, описани в различни източници. Така в ръцете си българският ономаст държи крайно необходимия справочник за етимоните на много собствени имена, подредени в азбучен и параграфен ред (съгласно научната систематика на клас Aves – Птици). По значимост трудът е равностоен на всички досегашни работи за напр. географската, роднинската, земеделската, овчарската, пастирската и пр. терминологии.

Няма да се спирам на солидната теоретична част на книгата, в която са обособени части за:

- територии, заселвани с булгари и българи, където личат следите от имената на птици в онимен и ономен материал, като напр. Балканска родина, Ванандова България и Армения, Велика България в Приазовието, Волжка България, дори Алцекова България,

- източници, откъдето е екскерпирал орнитологичния езиков материал или податките към него, като: Солунска легенда, Цар Симеонов съборник, Савина книга, Клоцов сборник, Слово о полку Игореве, История за Казанското царство и мн. др.

Тази част е разположена от с. 9–47. Редът на изложението, както се каза, е параграфен.

Справочната енциклопедична част е озаглавена *Сведения за намерените древнобългарски имена на птиците* – най-неговорещото подзаглавие за този чудесен труд. И то подсказва на оно-

маста и лексиколога, че е крайно време българската езиковедска терминология да изработи научен термин за двата подкласа имена в разряда зооними: *зоономи*, именно за птиците като подсистема на лексиката, и за собствените имена на тези животинки като подсистема на ономастика.

Предполагам най-подходящи са:

- в онимен план *орнитоним*, респ. *орнитонимни географски имена*,

- в ономен план *орнитоном*, респ. *орнитономия* за класа думи, който определя подсистемата от народни и книжни имена за птиците.

По същество темата е дисертабилна!

Но да се върна на подзаглавието *Сведения за намерените древнобългарски имена на птиците*. Разбира се бележката, освен за неговорещото заглавие, е и за определението «древнобългарски», която е адаптиран русизъм: *древнеболгарский* – българското книжовно е *старобългарски*. Тази книга вероятно ще бъде допълвана и преиздавана, не ще и съмнение, не без консултации с езиковед. По-подходящ е напр. надсловът: *Индекс на имената... Орнитонимикон*. «Азбучник» е неподходящо название поради параграфния ред и в енциклопедичната част, откъдето всяко име е представено в азбучен показалец на с. 4–8, с посочване на параграфния номер. Разбира се, че същата ми бележка е и за надслова на книгата *Древнобългарски имена на птиците*. В труда са включени не само стари имена, архаизми и историзми на българската лексика и онимия, но и съвременни. По тази причина най-подходящ за следващо издание е библионимът *Старинни и съвременни имена на птиците*.

В труда са представени с енциклопедични статии около 400 имена. Показвам ги избирателно с оглед полезността и приложността за ономастичното и лексикалното изследване:

Канина е едно от най-непонятните имена на река в Неврокопския Дъбраш. Протича покрай Ковачевица и останало необяснено от българските езиковеди (вж. неподходящите решения на Й. Иванов „Местните имена в Гоцеделчевско /Неврокопско“, С.1996, 116);

Канина – река, ляв приток на Места, извира от Доспат (Зап. Родопи). – Вероятно по изч. ЛИ *Кана*, срв. РИ *Канин* в Скробатно и Г. Делчев. Срв. обл. *Канина* (Валона)(Заимов, *Заселване*. 107). По нар. етим. от тур. *kan* ‘кръв’ от времето на помохамеданчването на бълг. население по тези места (Гинев 12), Срв. и *Канин дол*, Ботевградско.

Предполагам, след прочит на статията за *каня* в книгата на проф. Нанкинов, ономастът може да отдели необходимите основания за това, този орнитоним да е в основата на речното име, срв.:

4.71. *Каня* е едно от названията на птиците *червена* и *черна каня* (*Milvus milvus* и *Milvus migrans*) – широко разпространено в съвременната българска орнитологическа литература, а също и име на египетския лешояд (*Neophron percnopterus*). На територията на някогашната Средноазиатска България то се произнася като *кай* и *кел* (Дементъев, 1952). В старата руска литература също се е срещало името *каня*, което Л. Булаховский (1948) отнася към звукоподражателните имена в най-древния славянски език, т. е. древнобългарския език. В българския език «каня» значи ‘викам’ (Геров, 1897). В Украйна са се запазили тези древнобългарски названия *каня* и *ганя*, които се отнасят и към двата вида на рода *Milvus* (Шарлемань, 1927). До 19 век *каня* като название на тези птици, е било широко разпространено в руския и полския език (Потебня, 1880). Смятало се е, че при засуха канята постоянно вика и иска да пие (Даль, 1955 б). Глас: «пияя – пияя – пияя», «хияя – хияя – хияя», «хи – хи – хи – хии» на червената каня и «ки – ки – ки» – на черната каня. Птиците носят това име заради пронизителния крясък, който издават: плачат кански, пищят кански, пищят отчаяно и силно. Името *каня* се среща във всичките славянски езици: *каня* (български, руски, украински, белоруски), *канья* (сръбски, хърватски), *kania*, *kanja* (полски, горнолужицки, долнолужицки, словенски), *kane* (чешки), *kana* (словашки). Древнобългарското име *каня* е било заето също от унгарския език – *kanye* и румънския език – *canie* (*gaie*). В село Желашница, до Сухата планина в Сърбия, египетският лешояд се нарича *бела кана* (Матвејев, 1950). Със същото име (*бяла каня*) наричат тази птица и в Родопи-

те. Според В. Георгиев и др. (1979) *каня* е вид граблива птица *Neophron percnopterus*, която на различни места се нарича *каня*, *кане*, *каник*, *каница*, *каняк*: *каня* – в град Шип и в Кюстендилско; *кане* – с. Върбина, Маданско и с. Лесно, Ардинско; *каник* – с. Чешнигирово, Пловдивско; *каница* – в селата Виево, Кутела и Славеево, Смолянско; *каняк* – в Троянско и Севлиевско. Името се е запазило и в топонимите на славянските страни: *Каньите* – стръмен наклон, път за добитък в Берковско; *Канје* – село в Черна Гора; *Kanji dol* – в Словения; *Kanjina* – в Босна и Херцеговина; селата *Kania*, *Kanie*, *Kaniewo* – в Полша (Михайлова, 1986). В Полша се среща и фамилното име *Kania*.

На много места в българската топонимия *Дребника* се тълкува буквално 'по-дребен' за дребна гора. Проф. Нанкинов е открил и описал името *дербник* на сокола чучулигар (*Falco columbarius*) – на с. 115. Не е познавал съществена информация, поради което търси славянска етимология на името. *Дербник* е много известна българска тамга, поставяна на животните и на надгробията и представлява птица в полет (<), описана с подробности при башкирите, приволжките потомци на българите, от Р. Кузеев, *Происхождение башкирского народа*, М., 1974. Бих могъл да се спра на още имена като: *гургур*, *мисир*, *ресарка*, *тетерка*, *тетрев*, *ждрапалец* и под., които, предполагам, ономастът ще осмисли като производителен етимон на собствените имена.

През цялото време докато четях този вълшебен за ономаста и езиковия археолог труд (наша е задачата да обясним езиково имената, за което не трябва да се сърдим на орнитолога) се питах дали има име на птица, което проф. Нанкинов не знае. Така се шегувахме на времето със Стефан Илчев, който сякаш познаваше цялата българска народна лексика. Потърсих името *пипилига*, което се пази при някои български групи като народно име на токачката. Записано е и в една скоропоговорка на Ив. Манолев (*Аспаруховско-български следи в езика ни*), който определено смята името за българизъм. Явно авторът на книгата не е регистрирал името, но синонимът токачка е представил (121).

В последно изречение: Трудът на проф. Нанкинов подсеща българските ономасти за това, че можем да проверим българската ономастика по нейните орнитономни етимони. Затова оценяваме лявата страна на статиите и енциклопедичните данни за тях и за имената повече от високо!